

بررسی جایگاه زنان در بخش تعاونی جمهوری اسلامی ایران

• اسمعیل دلیر*

ایران

مناسب است تا

چشم اندازی فراملی به

این امر داشته باشم

وضعیت کنونی جایگاه زنان در عرصه اقتصاد جهانی

بر اساس شواهد و آمارهای موجود، نزدیک به ۵۰ درصد از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند. یعنی چیزی در حدود ۳ میلیارد نفر و نقش مستقیم آنها در اقتصاد ملی علیرغم اینکه گفته می‌شود فریب به کارها و فعالیتهای انجام یافته در جهان توسط زنان صورت می‌گیرد، چشم‌گیر نیست و زنان تنها صاحب‌سبب منابع مالی جهان می‌باشند. این در حالی است که آنها در حدود ۶۶ درصد کل ساعات اعم از کار دستمزدی و غیردستمزدی را انجام می‌دهند.

بنا بر گزارش سازمان ملل در بیشتر کشورها تعداد ساعتی که زنان بدون مزد کار می‌کنند دو برابر ساعات مردان بدون مزد است و در ژاپن این رقم به ۹ برابر

ناقل از انقلاب اسلامی، توسعه و رشد نهضت تعاونی ایران به دلیل سیاستهای نامناسب و نیز عدم حمایت‌های لازم با آهنگ نسبتاً کندی مواجه بود. اما، پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به اعتقاد راسخ مسؤولان انقلاب و کشور به تعاون و یاریگری، حرکت‌های سازنده‌ای آغاز گردید. تا آنجا که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اقتصاد تعاونی به عنوان یکی از بخشهای سه‌گانه اقتصاد ایران مورد توجه قرار گرفت و در سال ۱۳۷۰ هجری شمسی (۱۹۹۱ میلادی) با تصویب مجلس شورای اسلامی وزارت تعاون به منظور توسعه این بخش تاسیس گردید و اکنون جریان سازنده این بخش از هر سو در حیات اجتماعی و اقتصادی جامعه ملموس و قابل مشاهده است. قبل از پرداختن به نهضت تعاونی زنان در

می‌رسد.

به طور متوسط زنان فقط ۷۴/۹ درصد مزد مردان را دریافت می‌کنند و ۳۹/۵ درصد نیروی کار دارای مزد را در جهان تشکیل می‌دهند. اما فقط ۲۶ درصد درآمد و ۱ درصد مستغلات را مالک می‌باشند در آفریقا زنان ۸۰ درصد تولیدکنندگان مواد غذایی را تشکیل می‌دهند و ۷ درصد موثر در عوامل کشاورزی می‌باشند و از موسسه‌های اعتباری رسمی کشور فقط ۵ درصد اعتبار به زنان تعلق می‌گیرد و خلاصه اینکه از حدود تقریبی ۱/۳ میلیارد مردم فقیر جهان ۷۰ درصد آنها را زنان تشکیل می‌دهند.

آمارهای جهانی نشانی می‌دهند مواردی که انسانها توسط آنها درآمد خود را افزایش می‌دهند، مثل آموزش و تجربه و... کمتر نصیب زنان می‌شود و در هیچ کشوری از جهان زنان و مردان از نظر اجتماعی برابر نیستند و این مهم مسیر نخواهد شد مگر به برکت فعالیتهای خود زنان و این امری است که هدف همه جنبشهای زنان در جهان است، چه در کشورهای توسعه یافته و چه توسعه نیافته و جهان سوم، تحقیقات سازمان ملل نشان می‌دهد که سهم زنان در مشاغل مالی و دانشگاهی بسیار کم است. زنان بیش از مردان کار می‌کنند اما همیشه کارشان با تحقیر و کم‌بها دادن از سوی جامعه روبروست و همیشه هم نیروی غیرمولد و سربار و وابسته تلقی می‌شوند. با این تفاسیر کارهای مختلفی در سطح بین‌المللی در خصوص مسائل زنان انجام گرفته است که بدان اشاره می‌شود:

اقدامات مجامع بین‌المللی

در خصوص رفع مسائل و مشکلات زنان در دهه ۸۵ تا ۱۹۷۵ از سوی سازمان

جدول شماره ۱ - تحولات شرکتهای تعاونی زنان

نوع تعاونی	پایان سال ۱۳۶۹		پایان سال ۱۳۷۹		پایان سال ۱۳۸۲	
	تعداد تعاونی	تعداد اعضا	تعداد تعاونی	تعداد اعضا	تعداد تعاونی	تعداد اعضا
زنان	۵۵۰۷	۶۵۱۷۷	۴۷۲۲	۲۳۵۴۸۰	۱۰۷۹۰	۵۱۵۶۷۰

منبع: دفتر آمار و اطلاعات و ربات تعاون

ملل متحد دهه بین‌المللی زن نامگذاری شد و به دنبال آن در سال ۱۹۸۷ نقش زنان در توسعه WID در برنامه عمرانی سازمان ملل متحد تاسیس شد و دومین گردهمایی اجلاس اقتصادی سازمان ملل متحد در موسسه بین‌المللی آموزش و پرورش برای پیشرفت زنان در نوامبر ۱۹۸۹ برگزار شد که در این گردهمایی مهمترین مسائل مطرح شده عبارت بودند از: ارزیابی دقیق میزان مشارکت زنان در نیروی کار شامل مشاغل بدون دستمزد و بدون مزایای استخدامی و ارزیابی نیروی کار مصرفی.

در سالهای اخیر مطالعات و پژوهشهای متعددی نیز از طرف ILO و UN در آنالیز موقعیت زنان در سطوح منطقه‌ای، ملی، فراملی، میزان اشتغال آنان، عوامل بازدارنده، فعالیت زنان، نگرش‌ها و تمایلات زنان و نقش زنان در توسعه انجام شده که سعی در آماده‌سازی افکار عمومی ملتها و سیاستگذاران و برنامه‌ریزان در جهت حل مشکلات مربوط به دستیابی برنامه اشتغال بیشتر را دارد.

بانوجه به آنچه که گذشت آمارها و واقعیات امروز نشان می‌دهند که:

الف) در کشورهای در حال توسعه زنان در مقایسه با مردان فرصت‌های شغلی کمتری در اختیار دارند.

ب) میزان مشارکت زنان در امور اجتماعی کشورهای آسیایی ۲۹/۱ درصد است.

ج) زنان شاغل عمدتاً دستمزد کمتری نسبت به مردان همکار خود دریافت می‌کنند و این تبعیض غیرقابل بخشش است.

د) امکان خود اشتغالی زنان به دلیل عدم دسترسی به نهادهای موردنیاز بسیار محدود است.

ه) و بالاخره بسیاری از نابرابریها، زنان ممالک دنیا را رنج می‌دهد.

بانوجه به آنچه که ارائه شد دولت جمهوری اسلامی به عنوان متولی حقوق زن در جهت رفع موانع و مشکلات جامعه زنان کشور و توجه به وضعیت معیشتی آنها تعاونی‌های زنان را با اهداف زیر تشکیل می‌دهد:

- ۱- بهبود وضعیت اقتصادی زنان بخصوص زنان سرپرست خانوار
- ۲- ایجاد امکان فعالیت جمعی و مشارکتی و جمع‌آوری سرمایه‌های خرد و سرگردان در قالب تعاونی
- ۳- ارج نهادن به کرامت انسانی زن در عرصه فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی
- ۴- توجه به استعدادها و توانمندیهای بانوان و به فعلیت رساندن آنها
- ۵- بالا بردن سطح تخصص و مهارتهای زنان و جهت دهی این مهارتها به سوی اقتصاد سالم
- ۶- فراهم نمودن اشتغال سالم در محیطهای مناسب با شئون زنان
- ۷- ارتقاء سطح فرهنگ و تخصص بانوان از طریق آموزشهای مناسب و موردنیاز و تخصص
- ۸- تقویت هنرهای صنایع دستی و سنتی مورد توجه بانوان و بالا بردن کیفیت این هنرها با توجه به نیاز بازارهای صنایع داخلی و خارجی
- ۹- ایجاد و تقویت مشاغل خانگی همراه با آموزش مناسب این مشاغل و کنترل کیفی آن از طریق تعاونیها
- ۱۰- ارائه طرحهای مناسب اشتغالزایانوجه به فرهنگ و موقعیت جغرافیایی هر منطقه
- ۱۱- دسترسی بیشتر زنان به اعتبارات بازار و مراجع تصمیم‌گیرنده اقتصادی
- ۱۲- ایجاد روحیه تعاون در بانوان و قدرتمند نمودن سرمایه‌های جزیی آنان در قالب تعاونیها.
- ۱۳- برطرف کردن نیازهای خدماتی، فرهنگی، هنری، بانوان توسط تعاونیهای

چندمنظوره بانوان. بررسی‌ها حاکی است تا قبل از تشکیل وزارت تعاون یعنی تا پایان سال ۱۳۶۹ جمعا ۶۵۲۷۷ نفر از زنان در ۵۵۰۷ شرکت تعاونی عضویت داشته‌اند که تا پایان سال ۱۳۷۸ این تعداد به ۹۱۴۱۴ نفر زن (بیش از ۱۴ برابر سال ۱۳۶۹) و ۳۸۰۰ شرکت تغییر یافت که بیش از ۵۰ درصد اعضا این شرکتها را زنان تشکیل می‌دادند و با احتساب تعاونیهای آموزشی جمعا ۱۶۸۵۰۳ نفر زن در تعاونی‌های کشور مشارکت داشتند.

در همین سال (۱۳۷۸) تعداد ۱۱۸ واحد شرکت تعاونی زنان در سازمان‌های تعاون روستایی کشور با ۲۲۰۰۰ نفر زن فعالیت داشت.

تعداد تعاونی‌های خاص زنان تا پایان سال ۱۳۷۹ هجری شمسی/ابتدای سال ۲۰۰۱ میلادی به ۴۷۲۲ شرکت تعاونی با ۲۳۵۴۸۰ عضو بالغ گردیده است و تا پایان سال ۱۳۸۲ تعداد ۱۰۷۹۰ شرکت تعاونی زنان با ۵۱۵۶۷۰ نفر در کشور فعالیت داشت. یادآور می‌شود تعاونی‌های زنان تعاونی‌هایی هستند که بیش از ۵۰ درصد آن را بانوان تشکیل می‌دهند.

توسعه تعاونی‌های زنان در سالهای اخیر عمدتاً ناشی از فعالیتهای آموزشی و ترویجی وزارت تعاون بوده است به طوری که طی سالهای ۷۹-۱۳۷۴ بیش از ۲۰۰۶۵۰ نفر زن در دوره‌های آموزشی شرکت کرده‌اند. تعداد آموزش‌گیرندگان زن در طول ۵ سال از ۵۰۹۶ نفر به ۵۴۴۵۷ نفر یعنی به ۱۰/۵ برابر رسیده است. لازم به ذکر است که در جدول فوق تعاونی‌های آموزشی زنان احساب نشده است.

تعداد تعاونیهای زنان به همراه تعداد زنان عضو تعاونیهای مشترک به تفکیک گرایشهای فعالیت آنها تا پایان سال ۱۳۸۲ را می‌توان به شرح جدول شماره دو برشمرد که در زمینه‌های کشاورزی، صنعت، معدن، عمران، فرش‌دستباف، خدمات، مسکن، اعتبار، بهداشتی و درمانی، آموزشی، دانشجویی، مدارس غیرانتفاعی و چندمنظوره به فعالیت اشتغال دارند.

جدول شماره ۲- وضعیت تعاونی‌های زنان برحسب گرایش فعالیتها تا پایان ۱۳۸۲

ردیف	گرایش	تعداد کل تعاونی	تعداد تعاونی زنان	سهم تعاونی زنان از کل (به درصد)	تعداد عضو زن
۱	کشاورزی	۱۷۶۴۹	۲۹۰۰	۱۶/۴	۲۴۴۸۶
۲	عمرانی	۲۱۳۹	۵۷	۲/۷	۴۹۱
۳	صنعتی	۱۱۳۰۱	۲۹۴۹	۲۶	۴۳۹۵۲
۴	معدنی	۱۷۸۸	۳۶	۲	۲۲۷
۵	فروش‌دستباف	۱۱۵۹	۷۲۹	۶۲/۹	۸۱۱۲۹
۶	تأمین نیاز تولیدکنندگان	۳۰۱۵	۳۰۶	۱۰	۶۶۷۳
۷	خدمات	۱۲۴۷۴	۲۷۸۵	۲۲/۳	۲۲۱۴۴
۸	حمل و نقل	۱۷۳۵	۵۹	۳/۴	۴۴۹
۹	مسکن	۱۱۳۲۶	۳۰۷	۳	۶۸۸۰۱
۱۰	اعتبار	۱۸۹۷	۱۲۲	۷	۴۴۷۹۸
۱۱	تأمین نیاز مصرف‌کنندگان	۱۰۰۳۶	۱۶۵	۱/۶	۱۶۶۸۳۱
۱۲	چندمنظوره	۲۱۹۵	۳۵۵	۱۶	۴۵۳۹۶
۱۳	تأمین نیاز صنوف خدماتی	۶۲۰	۲۰	۳/۲	۲۹۳
	جمع	۷۷۳۳۴	۱۰۷۹۰	۱۴	۵۱۵۶۷۰
۱۴	مصرف آموزشی	۱۴۲۲۷	۷۳۷۲	۵۱/۸	۶۲۸۴۷۳

مأخذ: دفتر آمار و اطلاعات وزارت تعاون

که در سالهای اخیر تمایل زنان به تشکیل تعاونی افزایش یافته است ولی همچنان مردان با ۶۹/۷ درصد بالاترین درصد عضویت را بخود اختصاص دادند.

تجزیه و تحلیل مسائل و مشکلات تعاونیهای زنان در سطح کشور بیان کنند وجود مشکلات در بطن این تعاونی‌هاست و همین مسائل مانع افزایش سهم عضویت زنان در تعاونی‌ها شده و نیاز مبرم به بررسی و مطالعه دقیق دارند. اهم این مشکلات عبارتند از:

۱- عدم آشنایی با اصول و فواید حاکم بر بازارهای داخلی و خارجی و عدم نفوذ در بازار

۲- بالا بودن میزان بهره‌های بانکی
۳- رقابتهای ناسالم، انبساط بازار، واردات بی‌رویه که منجر به عدم ثبات اقتصادی می‌گردد.

۴- کوتاه بودن زمان بازپرداخت وامهای دریافتی از بانکها

۵- ازدیاد مراکز بدون مجوز و مخفی تولید

۶- عدم دسترسی مناسب به مشخصات با تجربه و استفاده از نیروهای کم تجربه

۷- عدم وجود اتحادیه‌های مناسب جهت بازاریابی تولیدات این شرکتها

۸- عدم دسترسی به نمایشگاههای مناسب داخلی و خارجی

۹- مسخاقت خانواده بخصوص همسران با مشارکت و فعالیتهای شغلی بانوان در خارج از منزل

۱۰- عدم دسترسی به اطلاعات، تجربیات و امکانات تعاونیهای موفق کشور یا خارج از کشور

۱۱- عدم جذب کمکهای ملی و بین‌المللی

۱۲- عدم همکاری بعضی از سیستمهای بانکی در جذب و استفاده از تسهیلات

۱۳- عدم همکاری مدیران کارخانه‌ها و بعضی ادارات در ارتباط با این شرکتها

اما در جهت رفع موانع و مشکلات سر راه تعاونی‌های زنان راهکارهای زیر در جهت رونق و گسترش تعاونی‌های بانوان پیشنهاد می‌گردد:

۱- تشکیل اتحادیه‌های قوی جهت

جنسی و تغییر سهم شرکتهای تعاونی کشور را تا پایان سال ۱۳۸۲ نشان می‌دهد که در آن تعاونی‌های مصرف آموزشی احتساب نشده است.

تحلیل جدول فوق نشان می‌دهد که: الف) سهم وزارت تعاون از تعداد تعاونی‌ها در بخش تعاون کشور ۹۴ درصد است.

ب) سهم وزارت تعاون از تعداد اعضا در بخش تعاون کشور ۶۹/۷ درصد (۶۶/۹ درصد مرد و ۲/۸۲ درصد زن) می‌باشد.

ج) سهم سازمان تعاون روستایی از تعداد تعاونی‌ها در بخش تعاون کشور ۶ درصد است.

د) سهم سازمان تعاون روستایی از تعداد اعضا در بخش تعاون کشور ۳۰/۳ درصد (۳۰ درصد مرد و ۰/۱۸ درصد زن) می‌باشد.

همچنین ارقام فوق حاکی است با این

همان طور که از جدول شماره دو مستفاد می‌شود:

- شرکتهای تعاونی فروش دستباف بیشترین اعضا زن را دارا بودند.

- بیشترین تعداد تعاونی‌های زنان در مرحله دوم مصرف آموزشی و سپس صنعت می‌باشد.

- تعاونی‌های زنان کمترین سهم از کل تعاونی‌های کشور را در تأمین نیاز مصرف‌کنندگان با ۱/۶ درصد به خود اختصاص داده‌اند.

همچنین طبق آمار دفتر برنامه‌ریزی سازمان تعاون روستایی کشور تا پایان سال ۱۳۸۲ تعداد ۱۵۵ شرکت تعاونی خاص زنان با ۲۳۱۱۴ نفر در سطح کشور فعالیت داشته‌اند که تمام اعضا آن زن بوده‌اند. براساس تعریف این سازمان شرکت تعاونی خاص زنان شرکتی است که تمام اعضا آن را زن تشکیل می‌دهد. جدول شماره سه: ترکیب سازمانی،

فعالیت زنان در تشکلهای خودیار و تعاونی یک پیشنهاد ارزشمند به جامعه جهانی است و با توجه به مشکل اشتغال در غالب کشورها و وجود رقابت نسبتاً سخت بین مردان و زنان در کسب فرصتهای شغلی به نظر می‌رسد حضور زنان در فعالیتهای اقتصادی از طریق تعاونی‌ها می‌تواند مناسبترین شیوه باشد.

جدول شماره ۳- ترکیب سازمانی، حثی و تغییر سهم شرکتهای تعاونی کشور تا پایان ۸۲

عنوان	تا پایان ۱۳۸۲		تا پایان ۱۳۸۳		تا پایان ۱۳۸۲	
	تعداد از تعاونی‌ها کل (درصد)	سهم اعضا (درصد)	تعداد زنان (درصد)	سهم زنان (درصد)	تعداد مردان (درصد)	سهم مردان (درصد)
تعاونی‌های تحت پوشش وزارت تعاون	۷۷۲۳۴	۹۴	۱۲۷۲۴۵۴	۶۹/۷	۵۱۵۶۷	۲/۸۲
تعاونی‌های تحت پوشش سازمان تعاون روستایی	۴۹۶۳	۶	۵۵۲۶۶۴۵	۳۰/۳	۳۳۱۱۴	۰/۸۱
جمع	۸۱۲۹۷	۱۰۰	۱۸۲۵۱۱۸۵	۱۰۰	۵۴۹۳۵۳	۳۰

مأخذ: دفتر امور وزارت تعاون و سازمان تعاون روستایی

تبادل کالا، تامین مواد اولیه، بازاریابی داخلی و خارجی

۲- آموزشهای مستمر مدیریتی جهت ارتقاء اطلاعات هیأت مدیره و مدیرعامل و اعضای تعاونی و سایر آموزشهای موردنیاز این شرکتهای به افراد مذکور

۳- استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه در راس هیأت مدیره و مدیرعامل

۴- کسب اطلاعات مناسب و لازم از شبکه‌های اطلاع‌رسانی به طور مستمر

۵- اخذ اطلاعات لازم درخصوص تولید و کیفیت تولید در بازارهای داخلی و خارجی

۶- ارتباط مستمر شرکتهای تعاونی با ادارات کل تعاون استانها جهت آگاهی از اخبار و اطلاعات و مصوبات و سایر... این ادارات و وزارت تعاون

۷- ایجاد یل ارتباطی با مراکز تخصصی و دانشگاههای ذیربط و این شرکتهای توسط ادارات تعاون جهت بالا بردن کیفیت تولید اعضا و کارکنان این شرکتهای

۸- شناسایی زنان نیازمند به کار و دست‌بندی تخصص و توانمندیهای زنان هر منطقه جهت بهره بردن از خدمات ایشان و جذب آنان در شرکتهای تعاونی

۹- بازدید از مراکز و شرکتهای موفق جهت بدست آوردن تجربه‌های مفید

۱۰- دادن فرصت بیشتر در بازپرداخت تسهیلات بانکی و وامها به این شرکتهای

۱۱- تشویق مسؤولین ادارات و ارگانها به بستن قرارداد با این تعاونیها

۱۲- ارتقاء سطح تخصص عملی این تعاونیها از طریق ادارات کل تعاون در استانها و شهرسنانها البته لازم به ذکر است که این تعاونیها باید تلاش مستمری را در جهت بالا بردن کیفیت کالا و بازاریابی آن انجام دهند که در مورد بازاریابی باید به نکات زیر توجه نمایند:

تحقیق در مورد بازار، برنامه‌ریزی تولید، تبلیغ و ترویج کالا از طریق شبکه‌های اطلاع‌رسانی بویژه اینترنت، رساندن به موقع تولیدات به بازار فروش، ارائه خدمات مناسب به مشتری در بالا بردن میزان فروش و محصولات، یک

مناسبترین شیوه باشد. البته بایستی موانع و مشکلات ذکر شده مورد بررسی دقیق و علمی قرار گرفته و راهکارهای ارائه شده نیز اعمال گردد و در همین راستا ضرورت دارد امر آموزشهای مدیریتی، تخصصی، فنی و بازرگانی و تقویت روحیه همکاری بیش از هر چیز تاکید شود تا حاصل کار جمعی تعاونی‌ها، تولید مرغوب و مناسب سلیقه بازار گردد و کسب درآمد مناسب و تربیت نیروی کارآمدتر را به همراه داشته باشد و این امیدوی به سزاست.

* کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

شرکت همچنین باید به تولید کیفی، توزیع درست و به موقع، تبلیغ، بسته‌بندی، تحفیف مناسب، ارائه خدمات پس از فروش سود منصفانه، از اصول حاکم بر بازارهای داخلی و خارجی توجه نماید.

در خاتمه یادآوری می‌نماید، تجارب موجود حاکی از آن است که فعالیت زنان در تشکلهای خودیار و تعاونی یک پیشنهاد ارزشمند به جامعه جهانی است و با توجه به مشکل اشتغال در غالب کشورها و وجود رقابت نسبتاً سخت بین مردان و زنان در کسب فرصتهای شغلی به نظر می‌رسد حضور زنان در فعالیتهای اقتصادی از طریق تعاونی‌ها می‌تواند